

КОЛОДІН Д. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету цивільної
та господарської юстиції
(Національний інститут
«Одеська юридична академія»)

ВАСИЛИЩУК Р. А.,

студент II курсу магістратури факультету
цивільної та господарської юстиції
(Національний інститут «Одеська
юридична академія»)

УДК 343.415:340.5(477+44)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.51>

СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

У статті досліджується стан кримінально-правової охорони виборчого процесу в Україні та Франції. Враховуючи те, що одним з найважливіших інститутів конституційного права є виборче право, звернено увагу на роль ефективності кримінально-правових інструментів в забезпеченні виборчого права таких країн, як Україна та Франція. Аналізуються переваги та недоліки законодавства, що застосовується до охорони виборчого процесу, узагальнюються різні емпіричні дані щодо стану кримінально-правової охорони. В тому числі відзначаються шляхи вирішення виявлених проблем та місце кримінально-правової охорони в житті держави.

Зокрема зауважено, що захист виборчих та загалом політичних прав відіграє важливу роль для стійкого розвитку конституційно-політичної системи, а політична стабільність слугує гарантією стабільності для всіх інших сфер життя (економіки, забезпечення прав людини тощо). Тому, в статті питання щодо стану правової охорони виборчого процесу досліджено у взаємозв'язку із забезпеченням прав і свобод людини та громадянина, основою для чого є забезпечення виборчого процесу та вільних виборів.

Виборчі правовідносини як відносини, що виступають самостійним об'єктом кримінально-правової охорони підпадають під кримінально-правове регулювання. Завдяки виборам можливо реформувати конституційну систему влади в країні, забезпечити структурування громадянського суспільства та належне самоврядування. Здійснений аналіз свідчить про тісну взаємодію процесів демократизації та еволюцію виборчого законодавства в державах, де відбуваються вибори. Прикладом, що відображає демократичні вибори та належну кримінально-правову охорону може слугувати Франція.

Викладене зумовлює зростаючу важливість дослідження правових проблем стану дослідження кримінально-правової охорони захисту виборчих прав від злочинних посягань та здійснення порівняльного аналізу виборчого процесу на прикладі України та Франції, задля комплексного аналізу діючого законодавства, пошуку шляхів вдосконалення виборчого процесу та впровадження ефективних інструментів правової регламентації боротьби із злочинами у виборчому процесі на прикладі міжнародного досвіду.

Ключові слова: виборчий процес, законодавство, Україна, Франція, кримінально-правова охорона, злочин.

Kolodin D. O., Vasylyshchuk R. A. The state of criminal legal protection of the election process: a comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and France

The article examines the state of criminal law protection of the election process in Ukraine and France. Taking into account that one of the most important institutions of constitutional law is the right to vote, main attention is paid to the role of the effectiveness of criminal law instruments in ensuring the right to vote in countries such as Ukraine and France. The advantages and disadvantages of the legislation applied to the protection of the electoral process are analyzed, various empirical data on the state of criminal protection are summarized. Among them, the ways of solving the identified problems and the place of criminal law protection in the life of the state are noted.

In particular, it was noted that the protection of electoral and political rights in general plays an important role for the sustainable development of the constitutional and political system, and political stability serves as a guarantee of stability for all other spheres of life (economy, human rights protection). Therefore, in the article, the issue of the state of legal protection of the election process is investigated in relation to the provision of human and citizen rights and freedoms, the basis for which is the provision of the election process and free elections.

Electoral legal relations as relations acting as an independent object of criminal law protection are subject to criminal law regulation. Due to the elections, it is possible to reform the constitutional system of power in the country, to ensure the structuring of civil society and proper self-government. The analysis carried out shows the close interaction of the processes of democratization and the evolution of electoral legislation in the states where elections are held. France can serve as an example of democratic elections and proper criminal law protection.

The foregoing determines the growing importance of the study of legal problems of the state of research on the criminal law protection of electoral rights from criminal encroachments and the implementation of a comparative analysis of the election process on the example of Ukraine and France, for the sake of a comprehensive analysis of the current legislation, the search for ways to improve the election process and the introduction of effective tools for legal regulation of the fight against crimes in the election process on the example of international experience.

Key words: *election process, legislation, Ukraine, France, criminal law protection, crime.*

З метою забезпечення сталого формування та функціонування правової держави з дотриманням принципу верховенства права та закону важливо забезпечити дотримання конституційних прав громадян. Широке залучення громадян до участі в виборних органах зумовлює появу нових правових інститутів, що потребують кримінально-правову охорону від посягань. Серед вищезгаданих інститутів особливо важливу роль відіграє організація виборчого процесу таким чином, що дасть можливість забезпечити вираження в законодавстві інтересів населення та взаємозв'язку представників, обраних народом з виборцями. Тому, для реального функціонування вищевказаного механізму важливо забезпечити економічні, політичні та юридичні гарантії, що дають змогу брати участь у політичному житті держави. Одним із інструментів, що дозволяє забезпечити дотримання виборчих прав громадян є законодавча регламентація кримінальної відповідальності за порушення виборчого процесу.

Міжнародна спільнота сформулювала певні стандарти у сфері виборів. Однак, проблема охорони політичних прав та свобод людини все ще існує. Та все ж, зближення правових систем європейських держав на сьогоднішній день є важливою традицією формування національного законодавства. З огляду на це, важливо провести порівняльно-правове дослідження стану кримінально-правової охорони виборчого процесу в Україні та Франції.

До прикладу, у Франції законодавець закріпив злочини у сфері виборів у законах, які встановлюють порядок проведення виборів і референдумів. Тобто, протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються не тільки Кримінальним кодексом, але й у інших нормативних актах, у той час як в Україні це нормативно закріплено тільки у КК. Також, щодо законодавчої регламентації виборчого процесу у Франції, цей процес триває вже багато років та постійно вдосконалюється.

Та щодо стану кримінально-правової охорони варто зауважити, що конкретні заходи приймалися як наслідок гучного розголосу про порушення виборчих прав. Однією з таких справ була справа пов'язана з діяльністю компанії Societe Auxiliare d'Enterprise (SAE) (незаконне фінансування партій). В результаті розгляду справи проти ряду політичних діячів були порушені кримінальні справи.

Загалом, процедура проведення фінансування виборів регулюється Законом Франції «Про обмеження передвиборчих витрат і виявлення джерел фінансування політичної діяльності» та Законом Франції «Про фінансування кампаній по виборах президента Франції і депутатів парламенту», а відповідальність за порушення вказаних положень встановлюється ст. L113-1 Кодексу «Про вибори Франції», що передбачає окремий склад кримінально-караного діяння за порушення порядку фінансування проведення виборів. Тобто, протиправне діяння, що викладено в ст. L113-1 Кодексу «Про вибори Франції», може вчинятися шляхом: отримання пожертв фінансовим агентом на рахунок виборчого фонду кандидата з порушенням положень ст. L. 52-4, а саме поза межами виборчого фонду; отримання пожертв фінансовим агентом на рахунок виборчого фонду кандидата з порушенням положень ст. L. 52-8 або 308-1, тобто сума коштів або товарів та послуг перевищує встановлену граничну суму для надання пожертв; перевищення фіксованих максимальних витрат для проведення передвиборчої кампанії. За вчинення зазначеного злочину судом може бути призначено покарання: у випадку скоєння злочину фінансовим агентом або кандидатом на виборну посаду – карасться штрафом у розмірі 3 тис. 750 євро або позбавленням волі строком на три роки, або одне з цих покарань; надання особою пожертвування з порушенням закону карасться штрафом у розмірі 3 тис. 750 євро або позбавленням волі строком на один рік.

Також, передбачена відповідальність за викрадення, додавання, зміну бюлетенів і неправильне їх прочитання; сюди ж потрібно віднести і неправильне вписування повідомленого усно в бюлетень. Щодо покарань, то з додаткових покарань французьким законодавством передбачено позбавлення виборчих прав, і для посадових осіб – видалення з посади [1, с. 10].

Щодо виборчих заборон у Франції, на законодавчому рівні передбачено заборону використання «диких афіш» та використання з комерційною метою виборчої реклами. У випадку порушення цих заборон, то вибори можуть анулюватися [2, с. 42].

Питання щодо адміністративної юрисдикції Франції у своїй роботі розглянули Гетьман Є.А. та Гетьман К. О. Проведений порівняльно-правовий аналіз дозволив дійти висновку, що модель адміністративної юстиції України має як спільні, так і відмінні риси з адміністративною юстицією Франції. На думку авторів, для України позитивним був би досвід Франції зі здійснення консультування вищою судовою інстанцією – уряду, окремих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у сфері прийняття управлінських рішень, у тому числі підзаконних нормативно-правових актів [3, с. 10].

Як зазначає Ключковський Ю. Б., розвиток вітчизняного виборчого законодавства у пошуках засобів боротьби із зловживаннями виборчими правами відбувався за двома напрямками: певні бар'єри на шляху таких зловживань створювалися за допомогою чіткого і достатньо детального регулювання виборчих процедур та застосуванням «норм-запобіжників», а з іншого – такий розвиток став наслідком загального розвитку права. Ці напрямки взаємопов'язані, адже деталізація законодавчого регулювання та впровадження заходів кримінально-правової охорони дають можливість перетворити зловживання на правопорушення. Та чималу роль в даному аспекті відіграє зростання правосвідомості учасників виборчих правовідносин і формування атмосфери суспільної нетерпимості до подібних явищ [4, с. 642].

Щодо законодавчої регламентації кримінально-карних діянь у сфері виборів в Україні, то Кримінальний Кодекс України регулює кримінальні правопорушення проти конституційних прав і свобод та варто зауважити ряд наукових переконань з цього питання.

На думку Лихової С.Я. виборче право є важливим компонентом принципу участі громадян в управлінні державними і громадськими справами. Об'єктом злочинів у сфері виборів є цінності, які охороняються кримінальним законом, проти яких спрямоване злочинне діяння, і яким воно може спричинити або реально спричиняє шкоду, а дослідження ієрархії соціальних цінностей дозволяє розв'язати проблему створення чіткої системи та архітектури кримінального законодавства [5, с. 31].

Обов'язками суб'єктів виборчих та референдних відносин є необхідність їх певної поведінки, пов'язаної з організацією, проведенням та реалізацією рішень виборів та референдумів. Заподіяння шкоди додатковим безпосереднім об'єктам у злочинах проти виборчих і референдних прав обумовлює виділення кваліфікованих видів складів злочинів. Суб'єктами виборчих та референдних відносин виступають, з одного боку, громадяни щодо реалізації їх прав брати участь в управлінні державними і суспільними справами шляхом виборів та референдумів, а з іншого – держава в особі її органів та службових осіб, які зобов'язані створювати необхідні умови для здійснення громадянами вказаних прав. В той же час, оскільки безпека людини, її здоров'я, власність, нормальна діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування є додатковими безпосередніми об'єктами злочинів проти виборчих і референдних прав, заподіяння їм шкоди є однією з ознак складів вказаних злочинів, повністю охоплюється ними і не вимагає додаткової кваліфікації за іншими статтями КК, якщо інше не випливає з кримінального закону 7 [6, с. 7]. Тобто, об'єктом злочину чи кримінального проступку є окреме конституційне право чи свобода людини або громадянина, проти яких спрямоване кримінально-протиправне діяння, наприклад, право обирати або бути обраним до органів державної влади чи самоврядування. Серед кримінальних правопорушень у виборчому процесі, визначених КК України можна виокремити: перешкоджання здійсненню виборчого права (ст. 157); неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів (ст. 158); порушення таємниці голосування (ст. 159); порушення законодавства про референдум (ст. 160) [7].

Варто зауважити, що диспозиції всіх злочинів цієї групи є бланкетними, а тому для більш глибокого аналізу їх складів відсилають до спеціалізованих актів та Виборчого кодексу України. При цьому, щодо кримінально-правової охорони виборчого процесу в Україні, зазначені злочини в Україні відносяться до підслідності органів Національної поліції. Тому, у разі перешкоджання здійсненню виборчого права, повідомлення про вчинення вказаного кримінального правопорушення скеровується до органів Національної поліції для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування, а також з метою негайного поновлення порушених конституційних прав. Повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, можуть бути подані як у письмовому, так і усному порядку, до органів Національної поліції (під територіальною юрисдикцією якого знаходиться місце скоєння злочину).

Та як зазначає Якубенко О., аналізуючи цінності державного управління Франції, такі цінності є спільними для України, так і для Франції [8].

Варто зауважити, що Франція традиційно виступає проти електронного голосування, особливо коли воно використовується на загальних виборах або національних референдумах, оскільки існує велика загроза несанкціонованого втручання. З цією метою у Франції прийнято законодавчі акти, що мають на меті реакцію на маніпуляції цифровою інформацією перед загальними виборами та національним референдумом [9]. Також Франція швидко відреагувала на зростаючу злочинність, у сфері виборів зокрема, запровадивши більш репресивне законодавство та більш ефективну поліцію, хоча в той же час Французький уряд працює над усуненням причини злочинності у виборчому процесі [10]. Про це свідчить і досвід Франції на останніх президентських виборах [11].

Таким чином, можна зробити наступні **висновки**:

1. Порушення основоположних принципів демократії, порядку проведення виборів унеможливають встановлення дійсного волевиявлення громадян у сфері державних та суспільних питань, які виносяться на загальнодержавні чи місцеві вибори та референдум. Тому, як у Франції, так і в Україні наявні інструменти кримінально-правової охорони виборчого процесу.

2. Питання кримінально-правової охорони виборчого процесу має ряд проблемних моментів, які потребують свого теоретичного та практичного вирішення. Однак, як свідчить проведений аналіз зарубіжного досвіду щодо кримінальної відповідальності за порушення виборчого процесу, що на його основі можна виробити шляхи вдосконалення українського законодавства в цій частині.

3. Як свідчить досвід Франції, так і науково-теоретичні напрацювання, для забезпечення охорони виборчого процесу від протиправних посягань важливо впроваджувати інструменти для усунення причин злочинності та попередження вчинення злочинів у сфері виборчих прав.

Список використаних джерел:

1. Батраченко Т.С. Кримінальна відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку): монографія / Т.С. Батраченко. Дніпропетровськ, 2016. 181 с. <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2133/1/Батраченко%20Т.%20С.%20Монографія.pdf>
2. Орлова К.О. Вибори до парламенту Французької республіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. Вип. 3. С. 41-43. http://lsej.org.ua/3_2018/12.pdf
3. Гетьман Є.А., Гетьман К.О. Адміністративна юстиція Франції та України: порівняльно-правовий аналіз. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 1(15). с. 1-12. https://www.researchgate.net/publication/337036220_Administrative_Justice_of_France_and_Ukraine_a_comparative_legal_analysis
4. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с. <https://www.osce.org/files/f/documents/e/8/401765.pdf>
5. Лихова С.Я. Кримінально-правова охорона виборчих прав громадянина та шляхи її вдосконалення. *Наукові записки*. 2000. Том 18. С. 29-35. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9990/Lykhova_Kryminalno_ppravova_okhorona.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наук. праць. Випуск 17 / Ред. кол.: В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. Х.: Вид-во «Кроссроуд», 2009. 348 с. https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/sbirnik_17.pdf
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 234-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Якубенко О. Система державного управління республіки Франції: досвід для України. https://www.academia.edu/11327204/СИСТЕМА_ДЕРЖАВНОГО_УПРАВЛІННЯ_РЕСПУБЛІКИ_ФРАНЦІЯ_ДОСВІД_ДЛЯ_УКРАЇНИ
9. Irène Couzigou. The French Legislation Against Digital Information Manipulation in Electoral Campaigns: A Scope Limited by Freedom of Expression. *Election law journal*. 2021. Volume 20. Issue 1. <https://www.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/elj.2021.0001?journalCode=elj>
10. Evelyn Shea. Elections and the Fear of Crime: The Case of France and Italy. *Elections and the Fear of Crime: The Case of France and Italy*. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/elections-and-fear-crime-case-france-and-italy>
11. Explainer: What you need to know about France's presidential election. <https://www.france24.com/en/france/20220409-explainer-what-you-need-to-know-about-france-s-presidential-election>

